

NUORI HENKILÖ RIKOSPROSESSISSA

Maallikkotuomareiden koulutuspäivä 14.9.2024

Tea Rantanen, käräjätuomari, Helsingin käräjäoikeus

”Nuori henkilö”

- ▶ Nuorella henkilöllä tarkoitetaan 15-20-vuotiaana rikokseen epäillysti syylistynyttä
- ▶ Alaikäisellä vastaajalla tarkoitetaan 15-17-vuotiasta
 - ▶ puhutaan ns. nuorten jutuista, kuten tässä esityksessä
- ▶ Alle 15-vuotias ”rikolliseen tekoon epäilty”
 - ▶ ei ole rikosoikeudellisesti vastuussa
 - ▶ voidaan kuulustella rikolliseen tekoon epäiltynä
 - ▶ voi joutua vahingonkorvausvastuuseen
- ▶ Oikeudenkäymiskaari
- ▶ Rikoslaki
- ▶ Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa
- ▶ Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä
- ▶ Laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta
- ▶ Esitutkintalaki
- ▶ Pakkokeinolaki

Alaikäinen epäilty esitutkinassa

- ▶ Esitutkinassa kiireellisyysvelvoite
 - ▶ koskee sekä vastaajaa että tietyissä tapauksissa asianomistajaa
 - ▶ Esitutkinta on toimitettava kiireellisesti, jos asianomistaja on alle 18-vuotias ja epäilty rikos on asianomistajaan kohdistunut seksuaalirikos tai asianomistajan henkeen, terveyteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan kohdistunut rikos.
- ▶ Alle 18-vuotiasta on kohdeltava esitutkinassa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla.
- ▶ Laillisella edustajalla on oikeus olla läsnä kuulustelussa, jos tämä tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä saisi käyttää puhevaltaa vajaavaltaisen sijasta tai ohella.
- ▶ Syyteharkinta
 - ▶ Jos rikoksesta epäilty on alle 18-vuotias, syyttäjän on kiireellisesti ratkaistava, nostaako hän syytteen. Myös syyte on nostettava ilman viivytystä.

Alle 15-vuotias epäilty

▶ Esitutkinta

- ▶ Kun alle 15-vuotiaan epäillään syyllistyneen rikolliseen tekoon, toimitetaan tarvittaessa esitutkinta sen selvittämiseksi, onko 15 vuotta täyttänyt ollut osallisena teossa (ETL 3:5)
- ▶ ”rikolliseen tekoon epäilty”
- ▶ Alle 15-vuotiaan epäilty rikollinen teko ei etene syyteharkintaan eikä oikeudenkäyntiin. Rangaistusvastuun edellytyksenä on, että tekijä on teon hetkellä täyttänyt 15 vuotta.
- ▶ Alle 15-vuotiaan menettämisseuraamusta koskeva asia voidaan käsitellä oikeudessa, samoin vahingonkorvausasia. Myös jotkut pakkokeinot ovat mahdollisia.

Pakkokeinot

- ▶ Alle 15-vuotiaana epäilystä teosta ei saa pidättää eikä vangita
- ▶ Alle 15-vuotias saadaan ottaa kiinni. Lisäksi voidaan edellytysten täytyessä:
 - ▶ rajoittaa yhteydenpitoa
 - ▶ määrätä takavarikko tai vakuustakavarikko
 - ▶ suorittaa etsintä
 - ▶ kohdistaa salaisia pakkokeinoja
- ▶ 15-17-vuotias voidaan edellytysten täytyessä vangita tai määrätä tehostettuun tai perusmuotoiseen matkustuskieltoon. 15-17 vuotiasta epäiltyä taikka tuomittua ei saa vangita tai määrätä pidettäväksi edelleen vangittuna, elleivät **painavat syyt** sitä vaadi.
 - ▶ Onko nuori esim. vakavassa rikoskierteessä? Ovatko sosiaalitoimen keinot tehottomia?
- ▶ Pakkokeinoasian käsittelyssä huoltajan ja sosiaaliviranomaisen kuuleminen
- ▶ Harkittava aina pakkokeinon käytön suhteellisuus ja kohtuullisuus

Pääkäsittely alaikäisen rikosasiassa

- ▶ Käsitellään kiireellisenä. Aikaraja pääkäsittelyn aloittamiselle 30 päivää, jos maksimirangaistus yli 6 kuukautta vankeutta.
- ▶ Haastamisen yhteydessä on ilmoitettava
 - ▶ vastaajan ja tämän huoltajien oikeudesta olla läsnä pääkäsittelyssä
 - ▶ kuva- ja äänitallenteen sekä käsittelyn julkisuuden rajouksista
 - ▶ seuraamusselvityksen laatimisesta
- ▶ Puolustuksesta huolehtiminen
 - ▶ alle 18-vuotiaalla on oikeus puolustajaan, jollei ole ilmeistä, ettei hän sellaista tarvitse
- ▶ Alaikäisen vastaajan huoltajat kutsutaan käsittelyyn ja heillä on oikeus olla läsnä käsittelyssä. Myös sosiaaliviranomainen ja tarvittaessa RISE kutsutaan.

- ▶ Oikeudenkäynnin julkisuus ja mahdollisuus pääkäsittelyyn suljetuin ovin
 - ▶ Kun alle 18-vuotias on syytteessä rikoksesta ja suljettu käsittely ei olisi vastoin erittäin tärkeää yleistä etua, käsittely voidaan määrätä toimitettavaksi suljetuin ovin.
- ▶ Seuraamusselvitys (RISE)
 - ▶ Rikosseuraamuslaitoksen on 30 vuorokauden kuluessa syyttäjän pyynnöstä arvioitava käytettävissään olevien tietojen perusteella sitä, miten seuraamusvalinnalla ja seuraamuksen täytäntöönpanolla voidaan edistää nuoren rikoksesta epäillyn sosiaalista selviytymistä ja estää hänen syyllistymistään rikoksiin.
 - ▶ Seuraamusselvitys on tärkeä nuoren tilanteen selvittämiseksi ylipäänsä mutta myös seuraamusharkinnassa. Ei tarpeen, jos vaadittu ainoastaan sakkoa.
- ▶ Nuoren huomioiminen prosessissa
 - ▶ prosessin selvittäminen selkokielellä, tauotus
 - ▶ tapauskohtainen nuoren tilanteen huomioiminen puhuttelulla, mikäli ratkaisu julistetaan
- ▶ Käytännön eroavaisuuksia käräjäoikeuksissa?
 - ▶ Henkilökohtainen läsnäolo? Videoyhteys?
 - ▶ Uhkasakon suuruus? Istuntonouto?

Rangaistus alaikäisenä tehdystä teosta

- ▶ Rangaistuksen mittaamisen **yleisperiaatteen** mukaan rangaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttamiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen. (RL 6:4)
- ▶ Rangaistusta määrättäessä on otettava huomioon kaikki lain mukaan rangaistuksen määrään ja lajiin vaikuttavat perusteet sekä rangaistuskäytännön yhtenäisyys. (RL 6:3)
- ▶ Rangaistus määrätään noudattaen **lievennettyä rangaistusasteikkoa**, jos tekijä on tehnyt rikoksen alle 18-vuotiaana. Tällöin määrättäessä rangaistusta tekijälle saa tuomita enintään kolme neljännestä rikoksesta säädetyn vankeus- tai sakkorangaistuksen enimmäismäärästä ja vähintään rikoksesta säädetyn rangaistuslajin vähimmäismäärän. (RL 6:8)
- ▶ Jos rikoksesta on säädetty ankarimmaksi rangaistukseksi vankeutta määräajaksi, tuomioistuin voi tässä pykälässä tarkoitetuissa tapauksissa määrätä rangaistukseksi vankeuden sijasta sakkoa, jos siihen on erityisen painavia syitä.

Rangaistukseen tuomitsematta jättäminen

Tuomioistuin saa jättää rangaistuksen tuomitsematta, jos:

- 1) rikosta on sen haitallisuuteen tai siitä ilmenevään tekijän syyllisyyteen nähden pidettävä kokonaisuutena arvostellen vähäisenä;
- 2) tekijä on tehnyt rikoksensa alle 18-vuotiaana ja teon katsotaan johtuneen **ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta**;
- 3) rikos on tekoon tai tekijään liittyvistä erityisistä syistä anteeksiannettavaan tekoon rinnastettava;
- 4) rangaistusta on pidettävä kohtuuttomana tai tarkoituksettomana erityisesti, kun otetaan huomioon edellä 6 §:n 3 kohdassa ja 7 §:ssä tarkoitettut seikat tai sosiaali- ja terveydenhuollon toimet; taikka
- 5) rikos ei yhteisen rangaistuksen määräämistä koskevien säännösten johdosta olennaisesti vaikuttaisi kokonaisrangaistuksen määrään.

Sakko

- Alle 18-vuotiaana tehdystä teosta ei muuntokelpoinen

Ehdoton vankeusrangaistus

- Ainoa vaihtoehto, jos rangaistus yli kaksi vuotta vankeutta.
- Jos rangaistus enintään kaksi vuotta vankeutta, alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta ei saa tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen, elleivät painavat syyt sitä vaadi. Painavan syyn merkitystä harkittaessa otetaan huomioon rikoksentekijän sijoitus lastensuojelulain (417/2007) 57 §:n mukaiseen lastensuojelulaitokseen.

Valvontarangaistus

- ei käytännössä määrätä nuorille

Yhdyskuntapalvelu

- Enintään 8 kk ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta (14-240 tuntia)
- Tällöin tuomitaan ehdottoman vankeuden sijasta yhdyskuntapalveluun, jollei ehdottomien vankeusrangaistusten, valvontarangaistusten, aiempien yhdyskuntapalvelurangaistusten, rikollisen toiminnan jatkamisen tai muiden painavien syiden ole katsottava olevan esteenä yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle.
- Harkittaessa aikaisempien rangaistusten merkitystä on yhdyskuntapalveluun tuomitsemista puoltavana perusteena otettava huomioon se, että rikos on tehty alle 21-vuotiaana.
- Alle 21-vuotiaana tehdystä rikoksesta tuomittu yhdyskuntapalvelu voi sisältää lisäksi erityisesti nuorille suunnattuja sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä ja ohjelmia sekä niiden yhteydessä annettavaa tukea ja ohjausta.

Nuorisorangaistus (jäljempänä)

- pituus 4 kuukautta - 1 v
- erityinen rangaistus alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta

Ehdollinen vankeusrangaistus

- Määräaikainen, enintään kahden vuoden vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdolliseksi, jollei rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus edellytä ehdottomaan vankeuteen tuomitsemista.
- **Oheisseuraamuksena** voidaan tuomita
 - sakkoa
 - yhdyskuntapalvelua 14-120 tuntia, tai
 - valvonta
 - rikoksen alle 21-vuotiaana tehnyt voidaan tuomita ehdollisen vankeuden tehosteeksi valvontaan yhden vuoden kolmen kuukauden ajaksi, jos tätä on pidettävä perusteltuna tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi tai uusien rikosten ehkäisemiseksi.
 - samalla voidaan tuomita oheissakko
 - valvonnan tarpeellisuutta arvioitaessa huomioidaan seuraamusselvitys ja mahdolliset lausumat pääkäsitelyssä

Nuorisorangaistus

- ▶ Alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta tuomitaan nuorisorangaistukseen, jos:
 - ▶ 1) sakko on rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys ja tekijän aikaisemmat rikokset huomioon ottaen riittämätön rangaistus eivätkä painavat syyt vaadi ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomitsemista; ja
 - ▶ 2) ehdollista vankeutta valvontoineen ei ole pidettävä riittävänä tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi tai uusien rikosten ehkäisemiseksi.
- ▶ Nuorisorangaistus voidaan tuomita yhteisenä rangaistuksena alaikäisenä ja täysi-ikäisenä tehdyistä teoista.
- ▶ Pituus 4 kuukautta - 1 vuosi
- ▶ Sisältää valvontaa ja siihen liitettyjä, erityisesti nuorille suunnattuja sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä ja ohjelmia sekä niiden yhteydessä annettavaa tukea ja ohjausta. Nuorisorangaistus sisältää myös valvonnassa tapahtuvaa työelämään ja työn tekemiseen perehtymistä, jollei sitä ole pidettävä ilmeisen tarpeettomana tai se ole erityisen vaikeasti järjestettävissä.
- ▶ Arvioitava tukitoimien tarvetta, halua sitoutua (ei edellytys) ja uusimisriskiä

- ▶ Seuraamuksen ajan on RISE:n valvonnan alaisena.
- ▶ Törkeästä rikkomisesta syyttäjän vaatimuksesta voidaan tuomita muuhun rangaistukseen.
 - ▶ Uuden rangaistuksen lajia valittaessa on harkinnassa otettava huomioon tuomitun ikä, suorittamatta jäänyt nuorisorangaistuksen osa, tuomittavan moitittavan menettelyn vakavuusaste ja nuorisorangaistuksen tuomitsemiseen johtaneen rikoksen laatu.

Jos nuorisorangaistus on jäänyt kokonaan tai huomattavassa määrin suorittamatta ja jos siihen muutenkin on 2 momentissa mainitut harkintaperusteet huomioon ottaen myös kokonaisuutena arvioiden erityistä syytä, suorittamatta jääneen nuorisorangaistuksen osan tilalle voidaan tuomita ehdoton vankeusrangaistus.

- ▶ Tarkoitus puuttua nuoren tilanteeseen ehdollisen vankeuden oheisvalvontaa intensiivisemmin. Nuorisorangaistus on oma rangaistuslaji, jota ei tuomita ehdottoman vankeuden asemesta kuten esimerkiksi yhdyskuntapalvelu. Siksi mahdollinen nuorisorangaistuksen muuntaminen ei ole yksiselitteistä. Kaikki rangaistuslajit ovat mahdollisia muunnettaessa.

KIITOS!

Tea Rantanen
Käräjätuomari, Helsingin käräjäoikeus
tea.rantanen@oikeus.fi
029 56 44037